

UTAJENÁ KOSTNICE

Žehuň

Žehuň je vesničkou s necelými pěti sty obyvateli na dolním toku řeky Cidliny. Její název je odvozen od toho, že kolonizátoři nejprve „vyžehli“ (vypálili) les, aby na takto uvolněném místě založili novou osadu. Nejstarší písemná zmínka se vztahuje k roku 1137, kdy je doložen místní kostel v majetku kláštera v Opatovicích nad Labem. V církevním držení zůstala Žehuň až do husitských válek a později se v jejím vlastnictví střídaly různé šlechtické rody. V roce 1493 se pak stala součástí panství Hradištko, které v té době patřilo králi Vladislavu Jagelonskému. Ten listinou vydanou v Budíně (dnes část Budapešti) dne 31. ledna 1499 potvrzuje, že Žehuňský rybník je jeho majetkem.

Začněme tedy u něj, protože díky onomu dokumentu je nejstarší doloženou pozoruhodností obce, kterou si můžete prohlédnout. Zmíněný starý kostel totiž zanikl a na jeho místě stojí svatostánek nový, barokní. K němu se ovšem vydáme později. Nejprve si pojdme povědět něco víc o rybníku, kterému nikdo neřekne jinak než Žehuňák. Je totiž největší ve Středočeském kraji a se zaplaveným územím o rozloze 258 hektarů, délkou 5,5 kilometru a hloubkou až 6 metrů, současně i devátým největším v Česku. Vystavěn byl v letech 1492 až 1497 zřejmě z přímého popudu panovníka, aby byl zajištěn dostatečný přísun ryb do královské kuchyně. Po jeho napuštění ovšem došlo nejenom k zaplavení velmi frekventované Hradecké cesty z Prahy do Kladska, ale také místní žehuňské tvrze, která stávala na břehu řeky. Pozůstatky pevnůstky jsou dnes pozorovatelné při každém vypuštění rybníka (například během výlovu), kdy voda při poklesu odkryje okrouhlý pahorek se základy věže, postavené na počátku 15. století Alešem ze Žehuně. Když potom bylo potřeba ve 2. polovině 16. století opravit hráz, přizvali si k tomu rodáka z nedalekého Kolína, Jakuba Krčina z Jelčan, který se později proslavil jako Rožmberský regent na Třeboňsku. V majetku královské komory zůstal rybník až do roku 1629, kdy ho Ferdinand II. prodal Oktaviánu Vchynskému ze Vchinic, zakladateli rodu Kinských. Ten ho připojil ke svému chlumeckému panství a v majetku jeho potomků zůstal s výjimkou let 1949-90 dodnes. Vedle po staletí probíhajícího hospodářského využití se postupně stal Žehuňský rybník jednou z našich nejvýznamnějších přírodních rezervací. Jeho ochrana byla poprvé vyhlášena již v roce 1948 a dnes je veden jako národní přírodní památka, zařazená do systému evropsky významných lokalit a ptačích oblastí systému NATURA 2000. Díky unikátnímu prostředí, které je částečně dílem lidských rukou, si zde našlo domov více než 260 druhů ptáků, z nichž 145 tady i hnízdí. Mimo to se také jedná o významné tahové stanoviště a zimoviště, zejména vodních ptáků a dravců, a zcela unikátním jevem je pak jejich hromadné nocování v rozsáhlých rákosinách. V době vrcholu ptačího tahu zde můžete napočítat na 100 000 opeřenců! Území je dále kromě výskytu celé řady chráněných rostlin, rostoucích na březích, domovem hned sedmi druhů vzácných bahenních pampelišek. Vedle nedaleké přírodní rezervace Louky u rybníka Proudnice jde o jednu z nejbohatších lokalit s výskytem těchto kytiček u nás.

Rybniční hráz končí téměř v centru obce, kde stojí kostel sv. Gotharda. Toto nezvyklé zasvěcení mu dali po dokončení stavby na počátku 12. století benediktýnští mniši z opatovického kláštera, jejichž byl patronem. Protože biskup Gothard byl papežem svatořečen v roce 1131, žehuňští tak bezpochyby měli jeden z nejstarších svatostánků tohoto světce u nás. Původně šlo jen o drobnou svatyni, která ve své románské podobě vydržela až do roku 1753. Tehdy byla totiž do základů zbořena,

aby uvolnila místo kostelu okázalejšímu, který zde vyrostl do roku 1762. Dodnes se spekuluje o tom, zda je autorem návrhu významný architekt východočeského baroka František Kermer z Hradce Králové, protože plány stavby se nedochovaly. Když vstoupíte dovnitř, určitě vás upoutá nádherná rokoková výzdoba z konce 18. století, které dominuje hlavní oltář s velkým obrazem patrona kostela od malíře Ignáce Viktorína Raaba z roku 1770. Vystoupit můžete i na věž, kde původně visely tři zvony. Dva z nich bohužel vzaly za své během válečných událostí 20. století, ale ten největší, z poloviny 17. století, se naštěstí dochoval. Se svou váhou 2 400 kilogramů a průměrem 116 centimetrů nemá široko daleko konkurenci. Jeho melodický hlas je slyšet každou neděli v poledne a také při různých významných událostech v duchovním i obecním životě.

Součástí kostelního areálu je docela drobná stavbička barokní kostnice, která se krčí v rohu bývalého hřbitova. Jen málo kdo ještě před pár lety věděl, co je vlastně uvnitř. Tedy až na místní uličníky, kteří zde testovali odvalu, když prostrčením ruky do větracího okénka nahmatali lidské ostatky. Vše se změnilo v roce 2008, kdy tehdejší kronikářka obce, paní Ludmila Tvrdíková, zaktivizovala několik spoluobčanů a společně se pustili do boje o její záchranu. Díky sbírce a charitativním koncertům se podařilo vybrat na nejnnutnější opravy, aby mohla být památka zpřístupněna turistům.

Na rozdíl od kostela, u kostnice a zde se vstupní bránou je autorství Františka Kermera doložené. Podle jeho návrhu byla postavena v letech 1765-66 z bílé opuky na půdorysu pravidelného čtverce a její interiér dostal dekorativní výzdobu uspořádanou z lidských kostí, pocházejících ze zrušených hrobů. Společnou rukou se na ní podíleli místní farář Jan Šolc a učitel Melichar Ulrich, a jakkoliv se nám to může dnes zdát morbidní, byli při tom vedeni mravní zásadou Memento mori (latinsky pamatuj na smrt, pamatuj, že jsi smrtelný). Jedná se tak o jejich době odpovídající připomenutí pomíjivosti lidského života, protože barokní člověk vnímal otázky života a smrti zcela jinak než my. Když se po chvíli rozkoukáte v přítmí, uvidíte uvnitř lidské ostatky naskládané do 2,5 metru vysokých stěn ve tvaru písmene U, zpevněné dřevěnou konstrukcí. Kostí jsou vyrovnány v několika vrstvách, přičemž lebky se střídají s končetinami a na některých místech je patrné geometrické uspořádání do tvaru písmene X, tedy tzv. ondřejského kříže. V jihozápadním nároží je z lidských ostatků vyrovnána hranice do výše 1,5 metru a na stropním trámu je zavěšena stylizovaná girlanda z pánevních a hrudních kostí s lebkou uprostřed. Relativně malý prostor je ještě doplněn barokním oltářem s křížem a nápisem „Pokoj vám“.

V samotném středu obce ale objevíte ještě několik kulturních nebo přírodních památek, které by rozhodně neměly uniknout vaší pozornosti. Na severní straně kostela je to mohutná budova bývalé fary z konce 18. století, která dnes slouží k soukromým obytným účelům. Za ní snadno rozpoznáte budovu válcového mlýna, který od roku 1788 patřil rodině Václavíkových. Jeden ze zdejších mlynářů, Alois Václavík, byl dokonce v letech 1861 až 1883 poslancem Českého zemského sněmu za okresy Poděbrady a Městec Králové. Stojí také za přestavbou klapáče do dnešní podoby. Rodině se evidentně dařilo, protože jeho syn stejného jména si nechal v roce 1910 postavit na břehu náhonu nádhernou secesní vilu, která je unikátní ukázkou pronikání tohoto městského stylu do českého venkovského prostředí. Před západním průčelím kostela stojí památkově chráněná budova školy, pocházející z roku 1810. Současné průčelí v novorenesančním a klasicistním stylu získala při přestavbě na počátku 20. století, kdy ho podle plánů stavitele Karla Tichého z Kostelce nad Orlicí provedl místní zedník Václav Tlapálek. Slavnostní kolaudace se

konala 11. září 1909 a k výuce tehdy nastoupilo 322 dětí ze Žehuně a okolních obcí. Žehuňská škola je skutečně ojedinělou ukázkou výstavné školní budovy, kterou byste zase spíše hledali na městských ulicích než venkovské návsi. V jejím středu pak roste skupina dvou památných lip malolistých (*Tilia cordata* Mill.), jejichž výška je 15 metrů a stáří se odhaduje na 200 let. Ve svém stínu ukrývají sochu sv. Jana Nepomuckého z roku 1832 od sochaře Františka Richtery z Hořic.

Další čtyři chráněné stromy naleznete na hrázi Žehuňského rybníka. Hned na jejím začátku směrem k obci roste dub letní (*Quercus robur*), poslední z těch, které byly vysazeny ke zpevnění hráze při založení rybníka na konci 15. století. Je vysoký 21 metrů a obvod kmene činí 555 cm. Mezi lidmi se o něm také traduje, že jde o dub hraničář, vymezující hranici mezi bývalým poděbradským a chlumeckým panstvím. Přestože je starý přes 500 let, jeho zdravotní stav i vitalita jsou velmi dobré. O kus dál, zhruba uprostřed hráze, narazíte na skupinu tří topolů bílých (*Populus alba*), vysazených kolem roku 1850. Po koruně hráze v místech současného chodníčku, vedla do roku 1959 úzkorozchodná řepařská drážka, s jejíž pomocí se svážela z okolních polí cukrová řepa do cukrovaru v nedaleké Libněvsi, která je dnes součástí Dobšic nad Cidlinou. Drážku dodnes připomíná několik drobných detailů v terénu (můstky, propusti, drážní těleso atd.), které jsou cílem milovníků železniční historie.

Turistika

Přes Žehuň vede modře značená turistická trasa KČT číslo 1044 Kolín – Rožďalovice a cyklotrasa 4199 Libice nad Cidlinou – Praskačka. Žehuň naleznete na turistické mapě SHOCart č. 429 „Střední Polabí“ nebo v mobilní aplikaci PhoneMaps.

Praktické informace

Obecní úřad Žehuň
289 05 Žehuň 136
Telefon: 325 655 379
e-mail: ou-zehun@seznam.cz,
www.zehun.cz

Návštěvní doba:

Památky jsou s mírným omezením bezbariérově přístupné celoročně po předchozím objednání na obecním úřadu telefonem nebo e-mailem.

Zajímavá místa v okolí

Žehuňská obora

Žehuňská obora (tehdy zvaná Chlumecká) byla založena v roce 1562 královským místodržícím Ferdinandem II. Tyrolským a po pražské Hvězdě je tak druhou nejstarší v Čechách. Zpustla sice za třicetileté války, ale v roce 1719 ji obnovil a znovu oplotil Václav Norbert Oktavián Kinský pro chov vysoké a černé zvěře. Na její hraně, vysoko nad Žehuňským rybníkem, stojí lovecký zámeček Neugebau (Nové stavení). Jeho současná podoba ve švýcarském horském stylu pochází z 1. poloviny 19. století, kdy si ho nechala upravit pro svůj pobyt Terezie Kinská. Na území obory se rovněž nacházejí dvě národní přírodní rezervace, Kopicácký rybník a Kněžičky. Tento zajímavý turistický cíl naleznete 4 kilometry severně od Žehuně.

Dobšice nad Cidlinou

V budově obecního úřadu se nachází muzeum Keltů se zajímavou a interaktivní expozicí o životním stylu těchto původních obyvatel Čech. Jeho součástí je i volná rekonstrukce keltského oppida s obytnými domy, pecí a věcmi běžné potřeby ve venkovním prostoru. Tady si pak lze reálně vyzkoušet, jak se tehdy lidem žilo. Dobsice leží 2,5 kilometru východně od Žehuně, se kterou jsou spojeny zelenou turistickou značkou. Muzeum je kromě zimních měsíců přístupno po domluvě kdykoliv, prohlídku s průvodcem si lze objednat na telefonním čísle 601 324 642 nebo na e-mailu podatelna@obec-dobsice.cz.

Hradčany

Na katastru obce se nachází přírodní památka Žehuňsko – Báň, vyhlášená v roce 1972 za účelem ochrany suchomilných rostlinných společenstev. Chráněné území zaujímá k jihu otočenou stráň s nadmořskou výškou 240 až 270 metrů o rozloze 10,58 hektarů. Roste zde především silně ohrožená bělozářka liliovitá (v České republice se dále na východ již nevyskytuje) a stejně vzácný druh divoké orchideje vstavač nachový, jehož počet dosahuje až několika stovek kvetoucích jedinců. Postupem doby ovšem tato lokalita získala význam i jako útočiště mizejících druhů hmyzu, především motýlů. Ze Žehuně se sem dostanete po modré turistické značce (3 kilometry severně) a zejména v době květu vstavače (květen až červen) toto místo stojí rozhodně za návštěvou. Krom toho je z vrcholu stráně nádherný výhled na Žehuňský rybník a vůbec na celé Žehuňsko, rámované na obzoru Vlčími horami mezi Kolínem a Kutnou Horou.

Kozí hůra

Jedná se o nejmladší přírodní památku v okolí Žehuně, která byla vyhlášena teprve v roce 2017, ale již mnohem dříve zapsaná v rámci evropsky významných lokalit v systému NATURA 2000. Rozkládá se ve zvlněném terénu Kozí hůry (272 m. n. m.) a vrchu Stráň (265 m. n. m), kde se dochovaly suché až stepní trávníkové porosty a původní dubohabřiny a doubravy. Na stráních lze v trávě objevit třeba kriticky ohrožený hořeček pravý nachový a několik druhů orchidejí. Lokalita je vzdálená od Žehuně 2 kilometry jižně a přístupná je po modré turistické značce.

Popis k fotografiím (všechny autor Roman Šulc):

- 01 – Kostel sv. Gotharda, v pozadí Žehuňský rybník
- 02 – Kostel sv. Gotharda od severozápadu (na šířku)
- 03 – Kostel sv. Gotharda od severozápadu (na výšku)
- 04 – Interiér kostela sv. Gotharda
- 05 – Kostnice v rohu hřbitova
- 06 – Interiér kostnice s výzdobou z lidských ostatků
- 07 – Stěna z lidských lebek a stehenních kostí v kostnici
- 08 – Jedna z lebek v kostnici
- 09 – Nápis na mlýně
- 10 – Secesní Václavíkova vila, dům majitele místního mlýna
- 11 – Zámek Neugebau v Žehuňské oboře
- 12 – Žehuňský rybník na řece Cidlině, v pozadí Krkonoše

- 13 – Závěr Žehuňského rybníka s rákosinami, kde s oblibou hnízdí tažní ptáci
- 14 – Pohled na Žehuňský rybník z orchidejové louky v Hradčanech, v trávě jsou kvetoucí vstavače nachové
- 16 – Krásné květy divoké orchideje vstavač nachový nedaleko Žehuně v Hradčanech